

старість, погане виховання – це наше майбутнє горе, це наші сльози, це наша провина перед іншими людьми».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Платон. Держава / Пер. з давньогр. Д. Коваль. К.: Основи, 2000. 355 с.
2. Повчання Володимира Мономаха за Лаврентіївським списком. URL: <http://litopys.org.ua/pvlyar/yar09.htm>
3. Невмержицька О. В. Виховання цінностей особистості в епоху культурних змін. URL: <http://pedpsy.duan.edu.ua/images/PDF/2015/1/5.pdf>
4. Нікколо Макіавеллі. Державець. Харків: ТОВ «Видавництво Фоліо», 2001. 488 с.

УДК 37.015.311-052:005.336.2

Мацейків Тетяна Іванівна,
кандидат педагогічних наук,
Інститут педагогіки НАПН України,
м. Київ

МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЛІЦЕЮ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Невід’ємною умовою ефективної реалізації громадянознавчого змісту історичної освіти є створення та запровадження у практику навчального закладу ефективних методичних підходів, педагогічних форм та методів, спрямованих на формування громадянської компетентності особистості. Така методика зорієнтована на активні та інтерактивні методи навчання, використання технологій і практики, створення навчальних ситуацій.

Серед основних принципів навчання в процесі реалізації громадянознавчого змісту історичної освіти слід виокремити: мотивації (відбір форм, методів відповідно до інтересів та потреб особистості); доцільності (спрямування методики на зміст, а не на форму); варіативності (різноманітність змісту і методики забезпечує ефективність навчання); співпраці (взаємодія учня та учителя у спільній діяльності); творчого підходу (можливість модифікації методичних засобів); послідовності (чітка структура застосування у конкретній

навчальній ситуації); добровільності (право вибору учнями певного виду діяльності); поваги та толерантного ставлення до особистості (сприйняття іншої думки та індивідуального стилю пізнання особистості); демократичності (застосування методів, що базуються на демократичних цінностях). Важливим у процесі відбору оптимального методичного забезпечення освітнього процесу є врахування принципу варіативності, який передбачає вибір учителем методичного інструментарію відповідно до особливостей та можливостей учнів [1, с. 85].

Провідними методами формування громадянської компетентності учнів ліцею, в основі яких лежить проблемний підхід, є: ситуативні (розгляд реальної чи придуманої ситуації, дослідження, що розглядає специфічні дії, епізоди та учасників); дискусійні (обмін ідеями, судженнями, думками, бесіди, диспути, дебати, круглі столи, прес-конференції); пошукові (отримання певної інформації із різних джерел); асоціативні (асоціювання ситуацій і понять з опорою на існуючий досвід); аналітичні (методики, які звернені до раціональної форми пізнання, розвивають здатність до дедукції); лекційні (розповідь, пояснення, бесіда); ігрові (ситуаційно-рольові, дидактичні, творчі, організаційно-діяльнісні, імітаційні, ділові ігри (рольова, ділова гра, ситуація); візуально-графічні (робота з графіками, схемами, таблицями, відеофільмами, ілюстраціями); проектні (спрямовані на відпрацювання способів діяльності у ході розв'язання проблем); рефлексивні (самоаналіз, оцінка і осмислення власних дій та дій груп).

Як свідчить педагогічна практика, ефективними в справі становлення громадянської компетентності й гуманістичних цінностей особистості є саме інтерактивні методи, що передбачають взаємодію і співпрацю усіх учасників освітнього процесу для вирішення навчальних і практичних завдань. Зокрема, аналіз історико-культурних джерел; проектування-розробка та реалізація історичних проектів, дискусії, рольові та ділові ігри (моделювання відносин, вивчення ситуацій, які дають змогу обговорювати громадянознавчі проблеми і спільно працювати над способами їх вирішення); спілкування засобами

Інтернету (обговорення на форумі, розміщення інформаційних ресурсів на сайті, обмін досвідом проектної діяльності тощо); організація рефлексії (обговорення, есе, твір на тему, бесіда).

Цей методичний інструментарій дає змогу організувати навчальну взаємодію учнів, в процесі якої в її учасників виникають нові знання і досвід.

Отже, під поняттям «інтерактивність» у контексті реалізації громадянознавчого змісту на уроках історії України розуміємо спеціально організовану пізнавальну дослідницьку діяльність, яка сприяє розвитку міжособистісному діалогу та взаємодії. Умовами інтерактивності є наявність проблеми, її обговорення і співпраця групи над її вирішенням, прийняття узгодженого рішення, аналіз, рефлексія її результатів членами групи.

Різні методичні підходи формування громадянської компетентності особистості у процесі вивчення курсів історії у навчальному закладі об'єднані принципом розвитку критичного мислення, що передбачає орієнтацію на навички формування, представлення і захисту власної позиції. Сутність цього підходу полягає у здійсненні різних видів навчально-виховної діяльності у контексті рефлексії, що передбачає критичний аналіз власних поглядів, конкретної соціальної ситуації і прийняття обґрунтованого рішення на основі виваженого вибору. Головним принципом є визначення недостатності будь-яких аргументів, неможливості однозначної оцінки будь-якого явища, існування єдиної, абсолютної позиції.

Реалізація принципу критичного мислення на уроці історії України відбувається у процесі аналізу учнями історичних джерел (документи, спогади, свідчення очевидців, подій тощо), призначення яких допомагати створювати яскраві, виразні образи подій, особистостей, а також засвоєння навичок історичного аналізу. Письмові та візуальні історичні джерела, в яких представлена тематика відображення різних образів світу, подій та фактів мають стати важливим складником навчально-методичних матеріалів. Історичне джерело має слугувати засобом пізнання тієї чи іншої людини, історичного середовища, суспільства загалом.

Робота з історико-культурними джерелами на уроках історії України сприяє розвитку дослідницько-пізнавальної діяльності учнів, формуванню ціннісних уявлень, досвіду міжособистісної взаємодії. Важливими завданнями вивчення історії є порівняння різних версій та інтерпретацій історичних подій та фактів, які містяться в історичних джерелах, вибір найбільш переконливих із них. Зокрема, учителі мають використовувати на практичних заняттях тексти історичних джерел, які представляють різні точки зору.

Отже, учні ліцею, досліджуючи історичне минуле, отримують стале відчуття приналежності до історії свого народу, навчаються приймати самостійні рішення, здійснювати зважений вибір, прогнозувати своє місце в суспільному житті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Позняк С. І. Уявлення школярів про громадянина і формування в них громадянської компетентності. *Педагогіка і психологія*. 2007. № 4. С. 83–93.

УДК 377

Микитчак Ольга Орестівна,
заступник директора з виховної роботи
Іванківської ЗОШ І–ІІІ ступенів, с. Іванків
Борщівського району Тернопільської
області

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ ЯК ОСНОВА НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

*Не треба вказувати молоді,
що робити, вона розбереться сама.
Важним є виховати в ній правильні цінності
і дати правильні орієнтири.
Любомир Гузар*

Наріжними каменями Української Хартії вільної людини є три прості думки: